

УДК 338.43

Ю. В. Тінтулов,
к. е. н., доцент кафедри інформаційних систем і технологій,
Одеський Державний Аграрний Університет

ПОНЯТТЯ ІНВЕСТИЦІЙ, ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ Й ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РЕГІОНАЛЬНІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Yu. Tintulov,
PhD, Associate Professor, Accounting and Auditing Odessa State Agrarian University

THE CONCEPT OF INVESTMENT, INVESTMENT PROCESS AND INVESTMENT POTENTIAL IN REGIONAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEM

Стаття присвячена дослідженню, розкриттю змісту понять "інвестиції", "інвестиційний потенціал", "територіальний інвестиційний потенціал" та визначенню їхнього співвідношення. На основі аналізу сучасних підходів до трактування інвестиційного потенціалу визначено чинники, які чинять вплив на інвестиційний потенціал регіональної соціально-економічної системи.

To research and disclosure of content notions of "investment", "investment potential", "territorial investment potential" and defined their relationship. The analysis of current approaches to the treatment of investment potential by factors that impact the investment potential of regional socio-economic system.

*Ключові слова: потенціал, інвестиції, інвестиційний потенціал, соціально-економічні системи.
Key words: potential investments, investment potential, socio-economic systems.*

ВСТУП

Термін "інвестиції" має походження від латинського слова "invest", тобто "вкладати". У більш широкому змісті інвестиції є вкладенням капіталу з метою наступного його примноження. При цьому обсяг при зростанні капіталу має компенсувати інвестору відмову від використання коштів на споживання у поточному періоді, винагородити за ризик, відшкодувати втрати від інфляції у майбутньому [4].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати аналізу наукової літератури щодо проблем змісту та оцінюванню інвестиційного потенціалу на рівнях країни, регіону досліджуються в працях таких відомих закордонних і вітчизняних учених економістів, як Бандура А.В., Бережна І.Ю., Дриго М.Ф., Кадирова Г.В., Мірошніченко П.І., Нечитайло У.П., Олександренко І.В., Письмаченко Л.М., Стеченко Д.М. та інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є сучасного трактування поняття "інвестиційний потенціал", "територіальний інвестиційний потенціал" та уточнення його сутності. Виробити загальний критерій порівняння регіональної соціально-економічної системи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інвестиції в об'єкти підприємницької діяльності здійснюються в різних формах. Зважаючи на це з метою здійснення аналізу та планування інвестиційних вкладень важливим є здійснення класифікації інвестицій за відповідними ознаками (рис. 1).

1. Залежно від об'єктів вкладень коштів розрізняють реальні і фінансові інвестиції.
2. За характером участі в інвестиційному процесі розрізняють прямі і непрямі інвестиції.

Положення теорії ринкової економіки має за основу такий вихідний постулат: всі суб'єкти підприємницької взаємодії функціонують за умов обмеженості ресурсів. З цього можна зробити наступний методологічний висновок, що кожній складовій господарської системи притаманні певні види переваг. За цих припущень під потенціалом варто розуміти можливість і готовність суб'єктів ринкової взаємодії спеціалізуватися на тих видах діяльності та виробництв, за якими вони мають абсолютні та порівняльні переваги.

Категорія "інвестиційний потенціал" відбиває сукупну можливість галузевих непостійних ресурсів, що надають можливість примножувати капітал, озброєність праці та спроможність суб'єктів господарської взаємодії, які мають запаси цих ресурсів, досягати в часі стійкого рівня економічної доходності. У цьому визна-

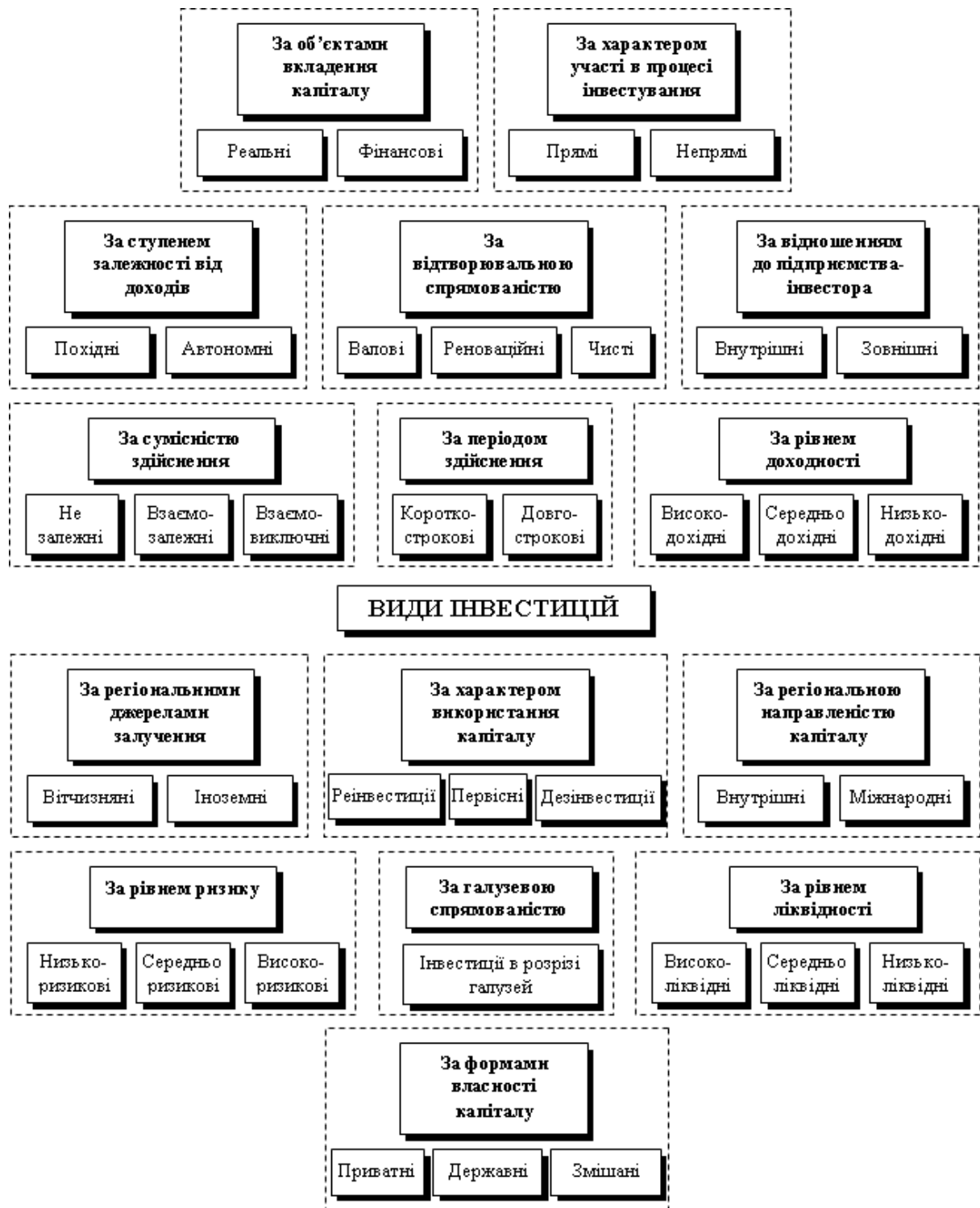

Рис. 1. Класифікація інвестицій за різними ознаками

ченні наявний непостійний запас ресурсів, що сприяє підвищенню рівня продуктивності праці, формують виробничий фактор — "капітал"; "економічний дохід" — це вартісна характеристика потоку підприємницьких послуг, зумовлених даними запасами протягом певного періоду [3].

Інвестиційний потенціал країни можна визначити як потенціал збалансованого розвитку, за якого всі власники капітальних ресурсів мають можливість отримувати належний рівень гарантованого економічного доходу. "Гарантований дохід" являє собою чинник, що ви-

значає рівень мобільності ресурсів інвестиційного забезпечення та може бути використаний як системний рейтинговий критерій. Вперше, рівень взаємозв'язку між факторними параметрами, що відбивають майбутній рівень потенціалу розвитку на основі показників доходу, було представлено у моделі Харрода [2].

До основних особливостей інвестиційного потенціалу сільгоспземель можна віднести той факт, що він не є часово-обмеженим, тобто є "умовно-нескінченним". Цю особливість можна врахувати шляхом використання коефіцієнта Гордона, що відбиває постійний темп, з

яким будуть зростати майбутні грошові надходження, залежно від підвищення родючості ґрунтів.

У структурі світового земельного фонду 37,1% припадає на сільгоспугіддя, у середньому по 0,24 га ріллі у розрахунку на людину.

Головною умовою формування системних індикаторів рівня інвестиційного потенціалу земель сільськогосподарського призначення є організація ринку землі. Ринкова ціна земельних угідь вартісно виражає готовність інвестора вкласти свої капітали в аграрне виробництво на невизначений термін.

Одним з найважливіших параметрів оцінки інвестиційного потенціалу сільськогосподарських земель є порівняльні показники рівня продуктивності. Урожайність зернових в 1,5—1,6 рази нижче, ніж у європейських регіонах; у 5,2—5,6 рази нижче, ніж у Республіці Корея і Японії й в 3,5—4 рази нижче, ніж у Китаї [4].

Сукупний рівень потенціал у капіталоозброєності економіки регіону оцінюється на основі таких основних розрахункових параметрів:

а) виробничий потенціал визначається як сума залишкової вартості галузевих основних засобів та обсягу довгострокових фінансових вкладень господарських суб'єктів;

б) потенціал інфраструктурного забезпечення регіональної соціально-економічної системи визначається шляхом сумування залишкової вартості основних засобів у галузях транспорту та зв'язку і показника, що надає характеристику обсягам заощаджень на регіональному рівні, що належать громадянам, суб'єктам підприємницької діяльності, акумульованих у регіональних комерційних організаціях;

в) інноваційний потенціал оцінюється на основі показника галузевих витрат на оплату праці ІТП, науковців та робітників високої кваліфікації, витрат на підтримку системи середньої та вищої фахової освіти на рівні регіону, галузевих і академічних науково-дослідних інститутів.

Оцінка агломераційного ефекту здійснюється на основі порівняльних витрати на оплату праці у галузях, продукція споживається за межами економічного району. Ефект агломерації визначає кількість фірм (обсяги розміщення капіталу) і рівень цін в галузях, яким властива монополістична конкуренція.

Так, при концентрації робочої сили в певних місцях середній рівень витрат знижується, що зумовлює зростання рівня інвестиційної привабливості певної місцевості. Ефект агломерації є відбиттям процесу кумулятивної причинності, відповідно до якого регіони, яким властиві початкові переваги щодо концентрації та розміщення продуктивних сил, у майбутньому більш спроможні залучати все більші обсяги капіталу і працівників із сусідніх регіональних соціально-економічних систем, яким властиві менш сприятливі умови.

Інституціональний потенціал регіональної соціально-економічної системи виражається в сумарних витратах бюджетів на підтримку і розвиток експортно-орієнтованих галузей, сільське господарство, наукових установ, вищих і середніх спеціальних навчальних закладів.

Для оцінки ролі мобільних факторів в оцінці рівня інвестиційного потенціалу, їх розподіляють на постійні і розвинені. До "постійних" відносять: кліматичні умо-

ви, природні ресурси, некваліфіковану робочу силу. До "розвинених": висококваліфіковані кадри, знання, послуги щодо управління капіталом. "Постійним" властиве збереження стійкої цінності тривалий час за мінімального рівня капіталовкладень на їх підтримку і розвиток. Їх прибутковість має за основу такий параметр, як "дефіцитність". Проте рівень інвестиційний потенціал, що має за основу "дефіцитність" ресурсів є нестійким і залежним від рівня динаміки цін та зміни споживчих переваг на світових ринках. "Розвинені" фактори формуються на основі значних і тривалих вкладень капіталу, які потребують постійного удосконалення.

На регіональному рівні створення та удосконалення всіх мобільних факторів є неможливим. Тому для формування ієрархії факторів доцільним є виділення детермінант, які є основою формування територіальних інвестиційних переваг. Зважаючи на це, маємо можливість виділити найважливішу концептуальну передумову моделі регіонального інвестиційного потенціалу на основі теорії накопичення мобільних факторів виробництва: інвестиційний потенціал формується в галузях, виробництво яких зорієнтоване на виведення продукції за межі регіональної соціально-економічної системи.

Зважаючи на дану передумову обсяг експорту являє собою відносний показник, який є основою побудови рейтингових інвестиційних моделей. Загальна сума вартості експортної продукції і її частка в загальних обсягах експорту держави є порівняльним показником рівня інвестиційної привабливості регіональної соціально-економічної системи. Рівень витрат мобільних факторів виробництва визначається їх галузевою спрямованістю. Параметри доходності при постійній віддачі є свідченням щодо можливого обсягу їх залучення з-за меж даної регіональної соціально-економічної системи [2].

Основними детермінантами, що чинять вплив на рівень інвестиційного потенціалу регіональної соціально-економічної системи, — є механізми, які не лише залучають, а і формують спеціалізовані фактори. Розвиненість даних механізмів і є головним критерієм, на основі якого здійснюється оцінка показника рівня інвестиційної привабливості регіональної соціально-економічної системи. Формування факторів є складним і суперечливим процесом. Історія розвитку світової економіки знає чимало випадків, коли дефіцитність ресурсів, зумовило досягнення регіональною і національною системами господарської взаємодії високого рівня міжнародної конкурентоспроможності. В Україні основна роль у цьому процесі належить державі. Проте в умовах глобальної інтеграції приватний капітал має більше глибокі знання і здатності в прийнятті інвестиційних рішень на конкуруючих ринках.

Більшість дослідників дотримується думки, що рівень інвестиційної привабливості господарської системи являє собою узагальнену характеристику сукупності соціально-економічних, організаційних, політично-правових, соціальних і культурних передумов, якими визначається доцільність її інвестиційного забезпечення.

Територіальний інвестиційний потенціал — сукупність об'єктивних передумов для інвестування, що є залежним від наявності і різноманітності сфер і об'єктів інвестування і їх економічного стану. Рівнем інвести-

ційного потенціалу враховуються основні макроекономічні особливості: насиченість об'єкта виробничими факторами (природні ресурси, робоча сила, основні засоби, інфраструктурне забезпечення), рівень споживчого попиту населення та інші показники. Зважаючи на такий підхід, інвестиційний потенціал формується елементами, кожен з яких характеризує певна група показників:

1) ресурсно-сировинний: рівень середньозваженої балансової забезпеченості запасами основних видів природних ресурсів;

2) трудовий: трудові ресурси і рівень їх освіти;

3) виробничий: сукупна результативність господарювання населення на рівні регіону;

4) інноваційний: рівень наукового розвитку і впровадження досягнень НТП;

5) інституціональний: рівень розвитку основних ринкових інститутів;

6) фінансовий: масштаб податкової бази та рівень прибутковості підприємств;

7) споживчий: сукупний рівень купівельної спроможності населення регіональної соціально-економічної системи.

8) інвестиційний ризик відбиває ймовірність втрати інвестованих коштів і доходу від них. Розрізняють наступні його види:

— економічний: тенденції в економічному розвитку регіональної соціально-економічної системи;

— фінансовий: ступінь збалансованості регіонального бюджету й фінансів підприємств;

— політичний: розподіл політичних симпатій населення за результатами останніх парламентських виборів, авторитетність місцевої влади;

— соціальний: ймовірність виникнення соціальної напруженості;

— екологічний: ймовірність забруднення довкілля, включаючи радіаційне;

— кримінальний: ймовірність здійснення розвитку злочинності у регіоні;

— законодавчий: юридичні засади інвестування тих або інших сфер або галузей, правовий порядок використання окремих виробничих факторів.

Оцінка рівня ризикованості має за основу, у багатьох випадках, метод експертних оцінок, використання якого потребує значних обсягів фінансових коштів, які спрямовуються на запрошення групи професійних експертів, розробку системи оцінок, збирання необхідних даних та аналізу одержаних результатів. Тому в такому контексті здійснення економічної оцінки більш поширена серед великих інвесторів. З позицій стратегічного інвестора, цікавим є ризиковий метод аналізу і оцінювання інвестиційного клімату, оскільки надає йому можливість не лише провести оцінку інвестиційної привабливості території, але і порівняти рівень ризикованості в новому об'єкті інвестування. Цей метод мало привабливий для муніципальних утворень, тому що більшість із них має дефіцитний бюджет. Його застосування є можливим або за умов державного забезпечення такого дослідження, або за фінансової допомоги коштом іноземних фондів, або фінансово-промислових груп. Крім цього, слід відмітити високий рівень суб'єктивізму експертних оцінок. В Україні методи експертних оцінок

застосовуються вже протягом багатьох років і встигли себе досить сильно скомпрометувати, хоча начебто все робиться "по науці". Зазвичай, регулярно порушуються дві найважливіші умови наукової організації експертизи. По-перше, процедура підбору експертів, за якої варто дотримуватися загально відомих правил їх відбору: за рівнем компетентності, досвіду науково-практичної роботи і об'єктивності. Проте на практиці у багатьох випадках саме керівники беруть на себе роль експертів, які не завжди мають відповідний рівень компетентності і, як правило, є необ'єктивними "за визначенням". По-друге, участь у проведенні експертиз являє собою висококваліфіковану працю, яка має бути відповідним чином винагороджена. У випадку економії можна зазнати значних збитків. Але на практиці коштів на організацію вагомих, з науковою основою експертиз за основними проблемами стратегічного розвитку муніципальних формувань чомусь не асигнують у необхідних обсягах.

Розгляд економічного моніторингу регіональної соціально-економічної системи виключно як рівня сприятливості економічних умов розвитку інвестиційної діяльності господарських суб'єктів, має за основу результати аналізу рівня динаміки основних показників господарювання регіональної соціально-економічної системи, надає можливість здійснити виключно первинну оцінку її поточного стану без поглибленого аналізу причин і зваженої розробки механізмів його покращення. Хоча стислий підхід приваблює відносним рівнем простоти розрахунків і аналізу результатів. Він є універсальним, і ним можна скористатися для проведення оцінки інвестиційного клімату в різнорівневих системах господарювання. Даний підхід є ще і доволі дешевим, так-як не потребує збирання додаткової статистичної інформації. Проте оцінений за даним методом інвестиційний клімат є не пов'язаним з розвитком на інноваційній основі та економічною стабільністю. Ним взагалі ігноруються об'єктивні зв'язки між фактором інвестицій та іншими ресурсними факторами забезпечення розвитку господарських систем.

Завдання проведення оцінки рівня економічного потенціалу регіональної соціально-економічної системи як об'єкта управління мають більш широкі рамки, бо практично містять у собі і проведення оцінки її інвестиційного потенціалу з одночасною оцінкою рівня інвестиційного ризику та ефективності управління даним потенціалом. У цьому випадку інвестиційний клімат можна визначити як сукупність, що зазнає впливу універсальних умов для господарської діяльності та інвестування, зумовлених господарським регулюванням, традиціями і практикою господарської взаємодії, що чинять вплив на ухвалення рішень щодо змін масштабів і характеру інвестиційних вкладень. Формування цих умов відбувається під впливом набору чинників, якими визначається рівень ризиків, що мають прояв у процесі реалізації інвестиційних проектів на цій території, а також основна можливість окупності даних проектів і отримання прибутку. Факторний метод здійснення оцінки інвестиційного клімату є найбільш адекватним більшості методологічних вимог, оскільки:

— забезпечує врахування взаємодії значної кількості факторів-ресурсів;

— враховує багаторівневість структурної побудови національної економіки;

— має за основу використання статистичної інформації, яка дозволяє нівелювати суб'єктивізм в оцінках експертів;

— диференціює підхід щодо різних рівнів економічної системи, регіонів в процесі визначення рівня інвестиційної привабливості;

— надає можливість застосування значного спектра методів статистичного дослідження.

Умови виробництва та життєдіяльності істотно диференційовані за регіонами, кожному з них буде притаманним власний набір факторів. Проте в межах даного набору можна виокремити універсальний набір, за яким можна провести економічний моніторинг. Такий набір факторів включає:

- 1) географічне положення;
- 2) забезпеченість природними ресурсами і їхня доступність;
- 3) стан навколишнього середовища;
- 4) структурна різноманітність економіки;
- 5) стан і розвиток інфраструктурного забезпечення ринку;
- 6) розвиток культури і освіти населення;
- 7) соціально-політична стабільність;
- 8) економічна стабільність;
- 9) взаємодія органів управління із суб'єктами господарювання;
- 10) інформаційне і комунікаційне поле;
- 11) нормативно-правове поле;
- 12) система пільг інвесторам.

Виділення універсального набору факторів по всім перерахованих складових дозволяє виробити загальний критерій порівняння регіональної соціально-економічної системи, тому що враховувати при розробці критерію кожну складову вже не потрібно.

У той же час перерахований набір факторів дозволить оцінювати при необхідності кожну складову регіональної соціально-економічної системи окремо. Основним прийомом, яким варто скористатися є розбивка сукупності факторів за тривалістю їх дії на дві групи: незмінні і змінні фактори [5].

До незмінних факторів відносяться:

— географічне розміщення регіональної соціально-економічної системи (зручність, доступність основних ринків, транспортних шляхів і ресурсів);

— забезпеченість природними ресурсами за доступного рівня цін.

Це ті фактори, які варто сприймати як належне — вони можуть бути як найбільш сприятливими, так і несприятливими, вони визначені апіорі.

Змінні фактори можуть зазнавати змін, але різняться за термінами їх здійснення. Зважаючи на це, їх можна поділити на дві групи:

— змінні такі, як транспортне і технічне інфраструктурне забезпечення (наявність шляхів, портового господарства, аеропортів, газо- і нафтопроводів, ліній електропередач, засобів зв'язку, очисних споруд та вартість їх утримання), соціально-політична та екологічна обстановка, а також рівень інтелектуального потенціалу території (рівень кваліфікації робочої сили, функціонування інноваційних центрів);

— швидкозмінні — місцеве законодавство (система нормативно-правових актів, якими врегульовуються процеси інвестування на певній території) і місцева політика органів самоврядування щодо інвесторів (наприклад, формування системи розвитку та супроводу бізнесу, формування іміджу території).

ВИСНОВОК

Як свідчать дані фахівців державної інвестиційної корпоративного утворення швидко мінливі фактори зумовлюють значне збільшення обсягу інвестицій лише при кардинальних змінах загальноекономічної ситуації. Рівень їх впливу в основному буде залежним від параметрів зовнішнього середовища регіональної соціально-економічної системи. Визначальними при здійсненні інвестиційного процесу є повільно мінливі фактори.

Література:

1. Бережна І.Ю. Теоретико-економічні підходи до обґрунтування змісту інвестиційного потенціалу / І.Ю. Бережна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2010. — № 6. — С. 253—258.

2. Іванов С.В. Методологічні підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу / С.В. Іванов // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. — Випуск 95. — С. 98—104.

3. Мірошніченко П.І. Активізація використання інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. к-та екон. наук: 08.00.05 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. — Донецьк, 2007. — 20 с.

4. Мягких І.М. Аналіз і оцінка використання ресурсного потенціалу в системі споживчої кооперації / І.М. Мягких // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1. — С. 136—142.

5. Нечитайло І.П. Аналіз сучасних підходів до визначення інвестиційного потенціалу регіону / І.П. Нечитайло // Финансовыи рынки и ценные бумаги. — 2010. — № 24. — С. 13—19.

References:

1. Berezhna, I.Yu. (2010), "Theoretical and economic approaches to the justification of contents investment potential", *Derzhava ta rehiony. Seria: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 6, pp. 253—258.

2. Ivanov, S.V. (2004), "Methodological approaches to determining the nature of the investment potential", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol.95, pp 98—104.

3. Miroshnychenko, P.I. (2007), *Aktyvizatsiia vykorystannia investytsijnoho potentsialu rehionu*, [Increased use of Government Relations], *Naukova dumka, Donets'k, Ukraine*.

4. Miahkykh, I.M. (2009), "Analysis and evaluation use of resource potential in the system of consumer cooperatives", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 1, pp. 136—142.

5. Nechytajlo, I.P. (2010), "Analysis of current approaches to determine the investment potential of the region", *Fynansovye rynky y tsennye bumahy*, vol. 24, pp. 13—19.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014 р.